

УДК 631.155

WORLD EXPERIENCE OF GOVERNMENT REGULATION OF AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES

G. Penchuk

National University of Food Technologies

Key words:

*Government regulation
Subsidies
Compensation payments
Quotas
Pricing*

Article history:

Received 12.01.2017
Received in revised form
25.01.2017
Accepted 21.02.2017

Corresponding author:

G. Penchuk
E-mail:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

The world experience of government regulation of agro-industrial enterprises has been investigated in this article. It has been revealed that such regulation is carried out through government support, direct and indirect government subsidies. For this purpose, the following types of subsidies are used: compensation for losses, including compensation for damages from natural disaster, government regulation of prices for agricultural products, introduction of quotas and rates, collaboration in market development and creation of farmers' associations. Based on the study of modern methods of government regulation of agro-industries, the appropriate recommendations regarding expediency of application of such experience in Ukraine have been given.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Г.С. Пенчук

Національний університет харчових технологій

У статті досліджено світовий досвід державного регулювання агропромислових підприємств. З'ясовано, що регулювання здійснюється через заходи державної підтримки шляхом прямого і непрямого державного субсидування. Для цього використовуються такі типи субсидування, як компенсаційні виплати, відшкодування збитків від стихійних лих, державне регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, встановлення квот і тарифів, сприяння розвитку ринку і створенню фермерських об'єднань. На основі проведеного дослідження сучасних методів державного регулювання агропромислових підприємств надано рекомендації щодо доцільності застосування такого досвіду в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, субсидування, компенсаційні виплати, квоти, ціноутворення.

Постановка проблеми. Досвід розвинених країн свідчить, що в умовах ринкової економіки ефективність агропромислових підприємств значною мірою залежить від державного регулювання. Проте, незважаючи на здій-

снювані протягом останніх років економічні реформи в АПК України, абсолютна більшість вищезазначених підприємств виявилися невідповідними до роботи в нових умовах. Це пояснюється незавершеністю інституціональних і земельних перетворень в аграрному секторі, незакріпленістю юридичних прав власників і користувачів земель, вільним обігом земельних паїв. Державна фінансова підтримка агропромислових підприємств ґрунтується, головним чином, на наданні дотацій і компенсації витрат на виробництво тих видів продукції, які в момент розподілу фінансових ресурсів опинилися в найбільш скрутному становищі. Механізм датування й субсидування має зрівняльний характер. Ціни на сільськогосподарську продукцію низькі, і, як наслідок, рівень прибутків більшості підприємств не дає змоги їм вести не лише розширене, а й просте відтворення, підтримувати й оновлювати матеріально-технічну базу, своєчасно розраховуватися з постачальниками та банками [2]. Враховуючи винятково важливе значення агропромислового виробництва для забезпечення продовольчої, економічної й політичної незалежності країни, дослідження та застосування світового досвіду державного регулювання агропромислових підприємств є не лише доцільним, а й необхідним, що послужило підставою для вибору теми статті і напрямів дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У країнах з розвинутою ринковою економікою приділяється велика увага теоретико-методологічним основам державного регулювання агропромислових підприємств. Вагомий внесок у дослідження цього питання зробили такі зарубіжні вчені, як: Дж.М. Кейнс, Н. Клімова [4], Г. Кушенов [5], Г. Мадієв [6], Д. Рікардо, К. Сагадієв [7], П. Самуельсон, А. Сміт, Ж.Б. Сей, А. Юданов [9] та інші. Певну значимість у розв'язанні специфічних проблем державного регулювання мають праці українських учених-економістів: В. Андрійчука, Л. Березіної [1], А. Босенка [2], П. Гайдучького, О. Горпинича [3], І. Лукінова, В. Месель-Веселяка, Н. Прокopenка, П. Саблука, О. Сокол, Н. Трусової [8], В. Юрчишина та ін. Однак, враховуючи коло вищезазначених проблем, в Україні зазначене питання потребує більш глибокого дослідження.

Метою статті є дослідження світового досвіду державного регулювання агропромислових підприємств і надання рекомендацій щодо доцільності його застосування в Україні в умовах ринкової економіки.

Виклад основних результатів дослідження. Досвід країн світу переконливо засвідчує, що в умовах ринкової економіки ефективність агропромислових підприємств значною мірою зумовлена державним регулюванням, що являє собою один із головних важелів підвищення їх конкурентоспроможності та здійснюється через заходи державної підтримки за допомогою інструментів прямого і непрямого державного субсидування: компенсаційних виплат, відшкодування збитків від стихійних лих, регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, встановлення квот і тарифів, сприяння розвитку ринку і створенню фермерських об'єднань тощо (рис).

Система державного регулювання цін практично у всіх країнах з розвинутою ринковою економікою передбачає:

- встановлення верхніх і нижніх меж коливання цін та індикативної або умовної ціни, яку прагне підтримувати держава;

- скуповування чи продаж нешвидкокопсувної продукції з метою товарної інтервенції та підтримання бажаного рівня цін.

Так, наприклад, у США використовуються такі види цін:

- цільові або гарантовані ціни, що застосовуються для найбільш важливих видів сільськогосподарської продукції. При цьому рівень цільових цін розраховується таким чином, щоб вони гарантували підприємствам із низьким і середнім рівнями витрат рівень доходу, достатній для здійснення самофінансування розширеного відтворення;

- заставні ціни, що являють собою нижню межу гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію. Така ціна використовується в тому випадку, якщо ринкові ціни є нижчими, ніж заставна ціна.

Згідно з основними положеннями Сільськогосподарського закону від 1985 р., американські сільськогосподарські виробники мають право продавати свою продукцію на вільному ринку, реалізовувати за контрактами, зберігати безпосередньо в господарстві, здавати під заставу в товарно-кредитну корпорацію. Закладена продукція може бути викуплена виробником протягом 9 місяців. В іншому випадку вона переходить у власність товарно-кредитної корпорації, а підприємство одержує грошову компенсацію за заставною ціною з відрахуванням витрат за зберігання продукції.

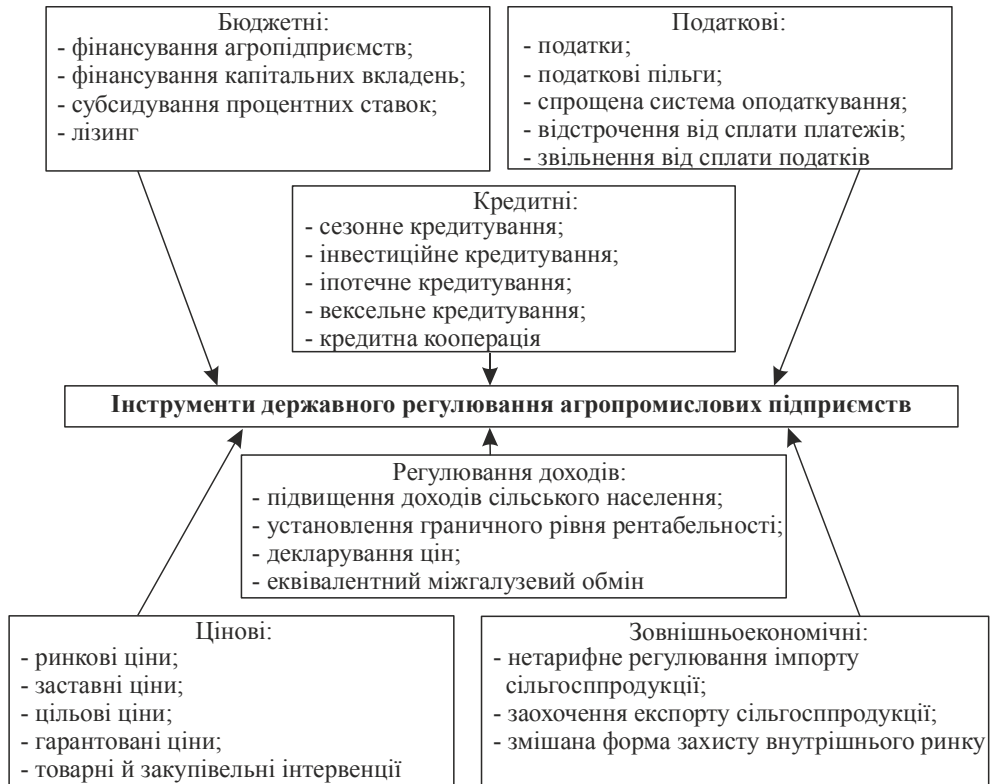

Рис. Інструменти державного регулювання агропромислових підприємств у зарубіжних країнах, складено автором на основі [2]

Якщо протягом обумовленого часу світові ціни виявляться нижчими, ніж застава ставка, то суб'єкти господарювання можуть викупити здану продукцію за цінами світового ринку. Як наслідок, вони отримують чистий прибуток, який утворюється за рахунок різниці між застава ставкою і ціною світового ринку [9, с. 76].

В аграрному секторі Швеції регулюванням цін займається Національний комітет зі збуту сільськогосподарської продукції на основі встановлення цін, гарантованих державою. Захист агропромислових підприємств здійснюється за допомогою митних зборів від надмірного імпорту та субсидій при експорті вітчизняної продукції. Аналогічні системи державного регулювання цін на продукцію сільського господарства результативно діють у Норвегії, Данії, Швейцарії, Італії, Японії та в інших країнах. Наприклад, в Італії держава встановлює ціни на основні види товарів і послуг: енергоносії, добрива, продовольчі товари (хліб, молоко, масло, м'ясо, сіль, цукор); в Японії — на рис, пшеницю, м'ясо і молочні продукти. Державне регулювання цін у рамках ЄС охоплює близько 90% сільськогосподарської продукції. При цьому урядові органи країн ЄС здійснюють моніторинг за витратами виробництва та дотримуються двох важливих правил:

- продукція, що ввозиться, може продаватися за ціною, яка встановлюється на аналогічну продукцію власного виробництва;
- країна, що експортує в країни ЄС свою продукцію, на митниці повинна сплатити в бюджет ЄС, зокрема в бюджет країни, що імпортує продукцію, різницю між граничною ціною і ціною світового ринку. Цю різницю називають виплатою за угоду.

Одним із факторів, що забезпечують успішне функціонування агропромислових підприємств за кордоном, є «щадний» податковий режим.

Залежно від структури податків всі країни ОЕСР поділяють на три групи, сутність яких полягає в наданні податкових пільг дрібним виробникам з низьким рівнем доходу. До першої групи платників податків відносяться агропромислові підприємства, середній дохід яких за останні два роки не перевищував 500 тис. євро. Вони виплачують сукупний податок. Залежно від виробничої спеціалізації стягується стандартний податок з 1 га землі. При розрахунку податкової ставки за основу приймається не реальний дохід, а кадастровий, який одержаний з експлуатації середнього типу ділянки. Суб'єкти даної групи не зобов'язані вести ніякої бухгалтерії. У другу групу платників податків включають підприємства, середній дохід яких за останні два роки коливався в межах від 500 тис. євро до 1000 тис. євро. Для них передбачена спрощена схема сплати податку. Суб'єкти, що віддають перевагу спрощеним режимам сплати податків, можуть вступати в місцеві центри управління сільським господарством і отримувати до 20% знижки з оподаткованого податком доходу. До третьої групи платників податків відносять підприємства, середній дохід яких за останні два роки перевищує 1000 тис. євро. На них поширюється нормальний режим оподаткування. Підприємства зобов'язані подавати в податкову інспекцію документацію, яка підтверджує їхні доходи, витрати і рух запасів.

Крім того, існують різні податкові пільги по сплаті земельного податку. Законодавство Великої Британії, Голландії, Швеції не стягує податок з

сільськогосподарських земель і будівель, які розташовані на них. У Канаді вартість землі оцінюється за вартістю її реального використання, що призводить до заниження вартості землі, а в результаті — до зменшення оподаткованої бази. В Італії вартість землі включається до прибуткового податку і визначається на основі кадастрового доходу, який значно нижчий за реальний дохід із землі. У США при укладенні контракту між адміністрацією штату і землевласником про використання землі на певний період часу землевласник може розраховувати на пільгове оподаткування.

Пільговий режим сплати ПДВ передбачає:

- спеціальний пільговий режим для дрібних ферм (Франція, Італія);
- більш низьку ставку ПДВ або звільнення ряду товарів від нього;
- нарахування ПДВ з загальної суми обороту (країни ЄС);
- запровадження таких ставок на купівлю та продаж, при яких сума сплаченого податку повністю покривається сумою нарахованого податку.

Це призводить до того, що агропромислові підприємства фактично нічого не перераховують у бюджет. Таким чином, податкова політика в АПК у зарубіжних країнах використовує весь арсенал прямих і непрямих податків, а також режимів оподаткування. Різноманітність застосовуваних податків дає змогу регулювати різні сторони аграрного виробництва, його розвиток і підвищення конкурентоспроможності. Очевидно, що збереження і подальший розвиток пільгового оподаткування в поєднанні з іншими видами державної підтримки має сприяти розвитку агропромислових підприємств, забезпеченню їх фінансовими ресурсами для розширеного відтворення і зміцнення [6, с. 118].

Не менш важливим важелем державного регулювання агропромислових підприємств в економічно розвинених країнах є сільськогосподарський кредит. Світовий досвід підтверджує, що найбільш високу ефективність забезпечує багатосуб'єктна кредитна система.

У практиці банків, асоціацій та інших кредитних установ зарубіжних країн використовуються такі основні відсоткові ставки: змінна, фіксована, змінна з фіксованим терміном. Регульований розмір відсотка коригується залежно від умов на фінансовому ринку. При фіксованій ставці виплачується відсоток з урахуванням рівня інфляції. Змінна ставка з фіксованим строком застосовується при довгостроковому кредитуванні, коли на кожному етапі кредитування (1—3—5 р.) діє своя відсоткова ставка.

У США найбільші пільги в розмірі 1% терміном на 35—50 рр. надаються агропромисловим підприємствам з низьким рівнем доходу. Підприємства, які постраждали від стихійного лиха, можуть отримати кредит на купівлю техніки й обладнання, поповнення стада, кормів, насіння та добрива, на погашення боргів по рухомому майну за пільговою відсотковою ставкою (4—4,5%). При банківському фінансуванні оборотного капіталу величина відсоткової ставки коливається від 1 до 19%. У Великій Британії в основному видається кредит зі ставкою 12%; в Нідерландах — 5,7%; у Німеччині — 6—8,5%. У Франції відсоткові ставки залежать від терміну дії позички, її категорії і встановлюються в межах 8—10%. При цьому банками фінансується не більше 80% накопичень. Суб'єкти господарювання на пільгових умовах отримують позики на купівлю техніки, обладнання, кормів, насіння, добрив, поповнення

стада, погашення боргів по рухомому майну. Підприємствам, які отримують кредит у різних кредитних організаціях, виплачуються компенсаційні платежі у розмірі 4% кредитних ресурсів. Крім того, державна підтримка агропромислових підприємств здійснюється через системи заставних ставок і цільових цін [7, с. 40].

Зарубіжний досвід розвинених країн наочно демонструє, що кредитні відносини в розвитку агропромислових підприємств України вимагають термінового перегляду. На наш погляд, їх слід формувати з урахуванням особливостей сільськогосподарського виробництва країни. Наприклад, зниження відсоткової ставки і градація пільгових ставок для товаровиробників надає можливість підсилити приплив фінансових коштів у сферу, що призведе до подальшого зростання виробництва. У той же час необхідна організація контролю над використанням кредитних коштів. Контроль над роботою фінансово-кредитних організацій, які забезпечують пільгове кредитування агропромислових підприємств, відповідно до досвіду США, повинно здійснювати Міністерство аграрної політики та продовольства України. У процесі надання суб'єктам господарювання в АПК державної допомоги і підтримки поряд з кредитуванням виробників важливе значення набуває розвиток системи страхування.

Найбільшою мірою страхові послуги розвинені в США, де частка ринку досягає майже половини від обсягу послуг. За ними йдуть Японія (11,25%), Німеччина (1,19%) і Велика Британія (5,93%) [5, с. 40].

В Іспанії при Міністерстві сільського господарства створена державна установа сільськогосподарського страхування. Міністерство сільського господарства і Міністерство фінансів визначають порядок відшкодування агропромисловим підприємствам частини страхових внесків, відсоток податку та загальну суму допомоги. У Франції Національний гарантований фонд відшкодовує втрати тим суб'єктам господарювання в АПК, у яких вони перевищують 27% по окремим культурам і 14% усієї продукції. Половина коштів цього фонду формується за рахунок страхових внесків товаровиробників. Міністерство фінансів встановлює розміри субсидіювання страхових внесків, що сплачуються фермерами. Державна підтримка агропромислових підприємств здійснюється за допомогою національного агентства без залучення страхових компаній. При страхуванні урожаю 50% внесків вносить товаровиробник, 25% — провінційний уряд і 25% — державний бюджет.

Підхід економічно розвинутих країн до вирішення проблем інвестування агропромислових підприємств неоднозначний. Наприклад, у Китаї кошти для їх інвестування надходять з чотирьох джерел: кредити, які виділяються державою; кошти колективних господарських організацій на селі; кошти, що надходять від селянських дворів; кошти банків. Держава зобов'язує місцеві уряди збільшувати капіталовкладення в агропромислові підприємства, асигнувати кошти на впровадження досягнень агротехніки. У Законі КНР «Про сільське господарство» визначені джерела капіталовкладень, механізм їх здійснення, порядок підготовки фахівців і використання досягнень агротехнічної науки. За останні 20 років уряд Китаю забезпечив надходження в аграрну економіку країни 18 млрд дол. США іноземних інвестицій. До почат-

ку другого тисячоліття в КНР налічувалося 9 тис. аграрних проектів, фінансованих іноземними інвесторами.

Також у зарубіжних країнах для забезпечення ефективної діяльності агропромислових підприємств функціонують лізингові кооперативи. Частка витрат на них у загальних обсягах капітальних вкладень у машини й обладнання в США становлять 30%, у Великій Британії, Франції, Швеції, Іспанії — 17%, в Японії — 10—15%, в Австрії, Данії і Норвегії — 8—10%.

Висновки

Отже, вивчення досвіду економічно розвинених країн щодо державного регулювання агропромислових підприємств дає змогу зробити такі висновки:

- розміри їх державної підтримки залишаються досить високими протягом багатьох років, коливаючись у межах 30—70% від вартості продукції. При цьому проводиться регулярний моніторинг за витратами виробництва;

- загальноєвропейська політика щодо аграрного сектору економіки спрямована на субсидування вартості виробленої продукції та експорту надлишкової продукції, чітку організацію ринків збуту, підтримання високих фіксованих внутрішніх цін і доходів, допомогу в реалізації надлишків продукції;

- різноманітність застосовуваних податків надає можливість регулювати розвиток і підвищення їх конкурентоспроможності, застосовувані режими оподаткування залежать від рівня доходу суб'єктів господарювання, тобто зі зменшенням доходів знижується і податкова ставка;

- агропромисловим підприємствам надаються позички на пільгових умовах. При цьому в різних країнах відсоткова ставка коливається від 6 до 12%;

- державне страхування передбачає компенсацію матеріальних витрат, покриття збитків, надання ефективної фінансової допомоги у відновленні нормальної виробничої діяльності господарств;

- значну роль відіграють лізингові кооперативи; в різних країнах у загальному обсязі витрат на технічне переозброєння витрати на лізингові операції становлять 10—30%.

Упровадження такого комплексу заходів в Україні призведе до:

- вироблення оптимальної цінової, податкової, кредитної й митної політики, виробничого підходу в державній підтримці агропромислових підприємств;

- високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності;

- технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності їх технічного потенціалу;

- високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури тощо.

Література

1. Березіна Л.М. Світовий досвід державного регулювання апк: уроки для України / Л.М. Березіна // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Економічні науки. — 2011. — Т. 1., № 16. — С. 173—183.

2. Босенко А.В. Стратегія державного регулювання агропромислового комплексу / А.В. Босенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». — 2011. — Вип. 5(4). — С. 17—24.
3. Горпинич О.В. Застосування зарубіжного досвіду в державному регулюванні економіки апк в Україні / О.В. Горпинич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2014. — № 3(27). — С. 31—35.
4. Климова Н.В. Особенности регулирующего воздействия государства на агробизнес в зарубежных странах / Н.В. Климова // Научный журнал КубГАУ. — 2013. — № 90(06). — С. 679 — 696.
5. Кушенов Г. Японский менеджмент и теория международной конкурентоспособности / Г. Кушенов. — Москва : Экономика, 2000. — С. 14.
6. Мадиев Г. Методологические основы формирования и функционирования конкурентоспособных сельхозформирований / Г. Мадиев // Проблемы агорынка. — 2012. — № 7. — С. 41—42.
7. Сагадиев К. Проблемы конкурентоспособности национальной экономики / К. Сагадиев // Саясат. — 2002. — № 12. — С. 79, 104.
8. Трусова Н.В. Світовий досвід державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва / Н.В. Трусова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 4 (24). — С. 235—239.
9. Юданов А. Конкуренция: теория и практика / А. Юданов. — Москва : Тандем, 2006. — С. 272.

МИРОВОЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

А.С. Пенчук

Национальный университет пищевых технологий

В статье исследован мировой опыт государственного регулирования агропромышленных предприятий. Выявлено, что регулирование осуществляется через меры их государственной поддержки путем прямого и косвенного государственного субсидирования. Для этого используются такие типы субсидирования, как компенсационные выплаты, возмещение убытков от стихийных бедствий, государственное регулирование цен на сельскохозяйственную продукцию, установление квот и тарифов, содействие развитию рынка и созданию фермерских объединений. На основе проведенного исследования современных методов государственного регулирования агропромышленных предприятий даны рекомендации по целесообразности применения такого опыта в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, субсидирование, компенсационные выплаты, квоты, ценообразование.